

Шифр: Зовнішньоторговельне співробітництво

**ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ДЕРЖАВ В
УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ РЕЦЕСІЇ**

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. КРИТИЧНІ ЧИННИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВІДНОВЛЕННЯ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ РЕЦЕСІЇ	4
1.1. Глобальна економічна рецесія: історичний огляд та ключові ознаки	4
1.2. Рецесія COVID-19 як безпрецедентний етап розвитку світової економіки	8
РОЗДІЛ 2. АКТУАЛІТЕТИ ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ РЕЦЕСІЇ COVID-19 ДЛЯ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ДЕРЖАВ СВІТУ	13
2.1. Характеристика зовнішньоторговельного співробітництва держав в умовах глобальної рецесії COVID-19	13
2.2. Методичний підхід до визначення пріоритетів зовнішньої торгівлі держави за кризових умов	17
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ВІДНОВЛЕННЯ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ В УМОВАХ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ	21
3.1. Аналіз постпандемічних ризиків розвитку зовнішньої торгівлі України	21
3.2. Обґрунтування пріоритетів зовнішньоторговельного співробітництва України в умовах глобальної рецесії	25
ВИСНОВКИ	30
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	31
ДОДАТКИ	34

ВСТУП

Розгортання світової пандемії COVID-19 зумовило настання безпрецедентної за масштабами поширення й впливу глобальної економічної рецесії. Висока ймовірність настання довгострокових негативних наслідків поточної рецесії зумовлює необхідність віднаходження шляхів швидкого відновлення торговельно-економічної співпраці держав за кризових умов. Для України проблема оптимізації пріоритетів зовнішньоторговельного співробітництва набуває особливої актуальності через негативний вплив на структуру та обсяги зовнішньої торгівлі держави як епідеміологічних, так й геополітичних чинників.

Мета роботи полягає у поглибленні теоретико-методичних засад розвитку зовнішньоторговельного співробітництва держав в умовах глобальної економічної рецесії COVID-19 та надання рекомендацій щодо визначення пріоритетів зовнішньої торгівлі України з окремими групами країн.

Об'єктом дослідження є зовнішньоторговельне співробітництво держав в умовах глобальної економічної рецесії. *Предметом дослідження* є теоретичні засади та методичний інструментарій визначення пріоритетів зовнішньоторговельного співробітництва держав в умовах скорочення масштабів світової торгівлі.

Методи дослідження. При написанні роботи використано методи аналізу і синтезу, системний підхід, матричний метод, метод статистичного аналізу.

Інформаційне забезпечення. Дослідження виконано на основі наукових видань, матеріалів Світової організації торгівлі, Міжнародного валютного фонду, ЮНКТАД, Світового банку, Державної служби статистики України.

Апробація результатів. Результати роботи опубліковано у збірці матеріалів студентської науково-практичної конференції, статті у фаховому науковому виданні, використано при виконанні держбюджетної науково-дослідної роботи та впроваджено в діяльність Міжнародної торгової палати (ISS Ukraine).

РОЗДІЛ 1

КРИТИЧНІ ЧИННИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВІДНОВЛЕННЯ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ РЕЦЕСІЇ

1.1. Глобальна економічна рецесія: історичний огляд та ключові ознаки

Стрімке розгортання епідемії коронавірусу та сумнівність перспектив її подолання у найближчій перспективі призвели до масштабної ескалації загроз сталому розвитку глобальної економічної системи. За прогнозами Міжнародного валютного фонду (МВФ), наданими у січні 2020 року [1], світова економіка мала зрости на 3,3% в поточному році та забезпечити зростання на рівні 3,4% у 2021 р. (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Показники світового економічного зростання, %

	Оцінка		Прогнозні значення				Відмінності порівняно з прогнозом станом на квітень 2020 р.	
			Прогноз станом на січень 2020 р.		Прогноз станом на червень 2020 р.			
	2018	2019	2020	2021	2020	2021	2020	2021
Світовий ВВП, у т.ч.	3,6	2,9	3,3	3,4	-4,9	5,4	-1,9	-0,4
<i>Розвинуті економіки</i>	2,2	1,7	1,6	1,6	-8,0	4,8	-1,9	0,3
<i>Розвиткові економіки</i>	4,5	3,7	4,4	4,6	-3,0	5,9	-2,0	-0,7
Світова торгівля товарами та послугами, у т.ч.	3,8	0,9	2,9	3,7	-11,9	8,0	-0,9	-0,4
<i>Розвинуті економіки</i>	3,4	1,5	2,2	3,1	-13,4	7,2	-1,3	-0,2
<i>Розвиткові економіки</i>	4,5	0,1	4,2	4,7	-9,4	9,4	-0,5	-0,7
Споживчі ціни, у т.ч.								
<i>Розвинуті економіки</i>	2,0	1,4	1,7	1,9	0,3	1,1	-0,2	-0,4
<i>Розвиткові економіки</i>	4,8	5,1	4,6	4,5	4,4	4,5	-0,2	0,0
Ціна на нафту	29,4	-10,2	-4,3	-4,7	-41,1	3,8	0,9	-2,5
LIBOR	2,5	2,3	1,9	1,9	0,9	0,6	0,2	0,0

Джерело: складено на підставі [1, 2].

Тим не менш, вже у квітні 2020 року прогноз показників економічного розвитку від МВФ передбачав протилежне – падіння на 3%, включаючи численні

ризиками та відсутність будь-яких перспектив. Більше того, вже у червні цього ж року МВФ суттєво погіршив власний квітневий прогноз стосовно практично всіх показників економічного зростання – як за групами країн, так й світової економіки в цілому. Підставою таких песимістичних прогнозів стало входження світової економіки до однієї з найглибших глобальних рецесій з часів Другої світової війни. В основі зниження економічної активності, вочевидь, перебуває пандемія COVID-19, яка, за попередніми оцінками, може привести до зниження темпів зростання світового ВВП від 2% до 5%. Окрім цього, слід зазначити, що чисельність безробітного населення може скласти від 14,4 млн до 80,3 млн ос., особливо в країнах з низьким рівнем економічного розвитку [2].

У загальному випадку, під рецесію розуміється тривалий спад економічної активності. Економічна рецесія є циклічним явищем для країн з ринковою економікою, яке, зазвичай, повторюється кожні 4-7 років, але рецесія, викликана пандемією COVID-19, має очевидні відмінності. Важливим є усвідомлення того факту, що глобальна рецесія 2020 року безпосередньо впливає майже на кожну національну економіку в усьому світі. Для прикладу, рецесія, викликана спалахом епідемії іспанського грипу, так званої «іспанки» в період 1918-1920 років супроводжувалась суворою ізоляцією, нині відомою як «локдаун», тому головні економічні та соціальні обмеження та введення «локдаунів» на початку 2020 року були першими ознаками рецесії, яка прийшла до нас надовго, і наразі важко робити обґрунтовані припущення щодо глибини її впливу на світову економіку та приблизні терміни закінчення.

Для підтвердження перебування економіки у стані рецесії використовуються загальнозживані макроекономічні показники, ключовим з яких є валовий внутрішній продукт як класичний індикатор загального розвитку економіки. Динаміку щорічного приросту світового ВВП та ВВП на душу населення в історичній ретроспективі подано відповідно на рис. 1.1 та рис. 1.2. Як свідчать результати візуалізації даних, глобальна рецесія, викликана пандемією COVID-19, утворила один з найбільших провалів у тенденції зростання обох показників – за останніми прогнозами МВФ, відповідно -4,9% та

-4,36% порівняно з 2019 р. [4]. Додатково зазначимо, що від’ємні лінійні прогнозні тренди дозволяють прогнозувати довгостроковий період відновлення після поточної глобальної рецесії.

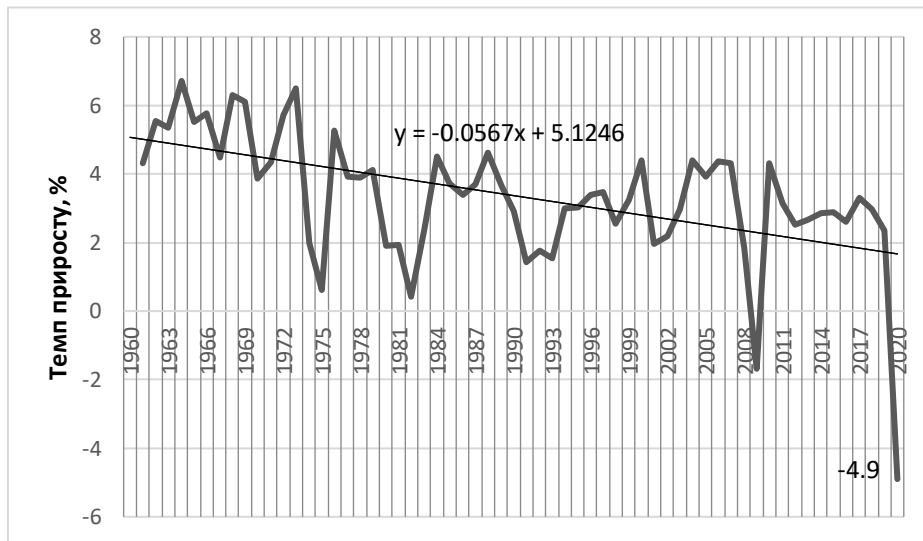

Рис. 1.1. Темпи щорічного приросту світового ВВП у 1960-2020 рр.

Джерело: складено на підставі [3].

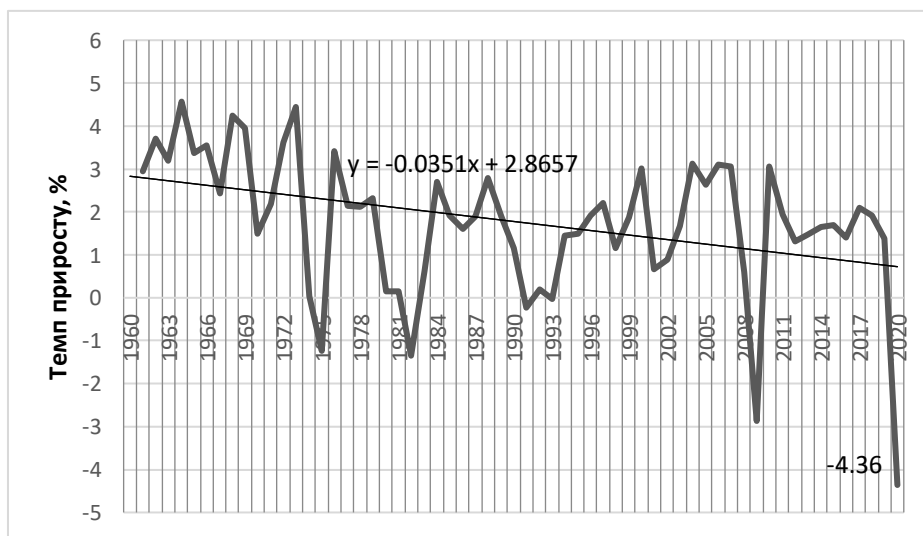

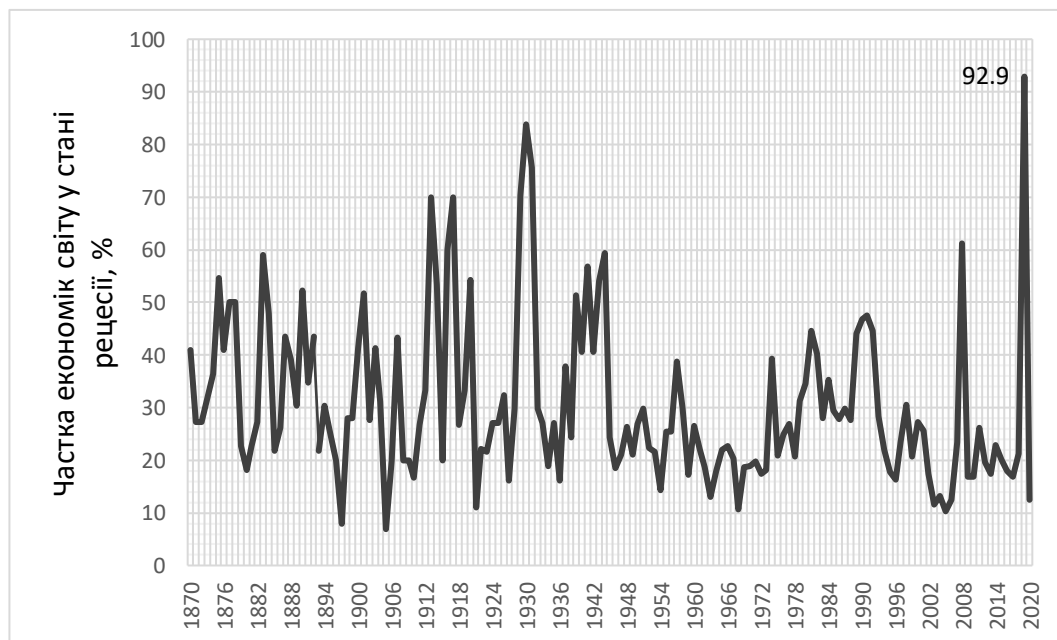
Рис. 1.2. Темпи щорічного приросту світового ВВП на душу населення у 1960-2020 рр.

Джерело: складено на підставі [3].

Подібні глобальні рецесії світ переживав у 1930-ті роки в період Великої депресії, а потім під час Другої світової війни. Як свідчать результати емпіричного аналізу [9], період зростання ВВП до початку Великої депресії, то

він тривав приблизно 10 років, період зростання ВВП до початку війни – навіть близько 20 років. Зважаючи на нинішню ситуацію, важко прогнозувати часові межі повного відновлення позитивної динаміки ВВП, яку ми бачили в період до рецесії, оскільки ще дуже рано, щоб робити прогнози та надавати конкретні числові оцінки. Але, з огляду на історичний досвід, повне відновлення від рецесії та повернення докризового темпу зростання ВВП може зайняти від 3 до 10 років.

Ще одною важливою особливістю глобальної рецесії COVID-19 є світовий масштаб її поширення та впливу. На рис. 1.3 наведено відсоткову оцінку кількості економік країн світу, які зазнали впливу від глобальних рецесій протягом останніх 150 років.

**Рис. 1.3. Економіки світу у стані рецесії протягом 1870-2020 рр.,
% до загальної кількості**

Джерело: складено на підставі [5].

Для прикладу, глобальна рецесія в період Першої світової війни охопила 70% економік країн по всьому світу, Велика депресія – 83,8%, рецесія 2007-2009 рр. – приблизно 61,2% національних економік. Прогнозованим є те, що пандемія COVID-19 вже охопила 92,9% економічних систем, що говорить про найбільший масштаб глобальної рецесії у світі за останні 150 років, з якою світ ще не

стикався. Слід зазначити, що, базуючись на досвіді перебування світової економіки в стані глобальної рецесії, у 2020 році варто очікувати зменшення світового ВВП приблизно на 4,9%, а період відновлення можна очікувати не раніше 2021 року. Більше того, безпрецедентний за масштабом поширення та впливом на світову економіку характер сучасної глобальної рецесії дозволяє передбачити більш суттєві негативні наслідки, в тому числі – у сфері зовнішньоторговельного співробітництва держав, що зумовлює необхідність визначення та систематизації відмітних ознак рецесії COVID-19.

1.2. Рецесія COVID-19 як безпрецедентний етап розвитку світової економіки

Беззаперечний руйнівний вплив світової пандемії на глобальну економіку зумовлює активізацію наукових розробок у напрямі формалізації специфічних ознак сучасної економічної кризи та оцінювання перспектив її подолання. Оцінюванню впливу COVID-19 на економіку та суспільство присвячені роботи як вітчизняних [6, 6, 8, 9], так й закордонних [9, 10] науковців та аналітиків. У фокусі досліджень перебувають такі аспекти, як: визначення соціально-економічних втрат як на рівні національної економіки [6, 8], так й у глобальному вимірі [6, 9]; галузева специфіка перебігу та подальшого розгортання світової економічної кризи [10]; моделювання сценаріїв відновлення економіки України у середньо- та довгостроковій перспективі [8, 9] тощо. Окремо слід зауважити на значущість у контексті дослідження робіт, які акцентують увагу на відмінностях поточної економічної рецесії від попередніх історично зафіксованих, що створює підґрунтя для вироблення дієвих заходів протидії кризовим явищам у світовій економіці [9]. Водночас, пильної уваги потребує аналізування наслідків світової пандемії та зумовленої нею економічної рецесії для міжнародної торгівлі та зовнішньоторговельного співробітництва держав. На даному етапі дослідження у цій площині здебільшого представлені аналітичними публікаціями провідних міжнародних організацій, зокрема ЮНКТАД [11], Світової організації торгівлі

[12], Світового банку [13] тощо. Необхідність обґрунтування раціональних векторів відновлення міжнародної торгівлі за кризових умов зумовлюють актуальність досліджень у даному напрямку, які передусім мають бути спрямовані на визначення специфіки глобальної рецесії, викликаній поширенням COVID-19, та її наслідків для зовнішньоторговельного співробітництва держав.

Зазвичай, періоди економічного спаду в середньому тривають від 2 до 6 місяців, але небезпідставним є припущення, що глобальна рецесія 2020 р. триватиме довше і, як наслідок, матиме критичний вплив як на світову економіку в цілому, так й національні економічні системи країн світу, в тому числі й найбільш розвинені (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Фактичні та прогнозні показники зростання провідних економік світу, %

Країни	Фактичні показники	Прогнозні показники	
	2019	2020	2021
Світ в цілому	2,9	-4,9	5,4
Розвинені економіки в цілому, у т.ч.	1,7	-8,0	4,8
США	2,3	-8,0	4,5
Німеччина	0,6	-7,8	5,4
Франція	1,5	-12,5	7,3
Італія	0,3	-12,8	6,3
Іспанія	2,0	-12,8	6,3
Велика Британія	1,4	-10,2	6,3
Канада	1,7	-8,4	4,9
Японія	0,7	-5,8	2,4
<i>Інші розвинені економіки</i>	<i>1,7</i>	<i>-4,8</i>	<i>4,2</i>

Джерело: складено на підставі [2].

В цілому, слід зазначити, що у другому кварталі 2020 року такі індикатори економічного розвитку як обсяги попиту, пропозиції, торгівлі та іноземних інвестицій у світовому масштабі були глобально порушені. Негативний вплив на більшість показників економічного розвитку є однією з головних особливостей глобальної рецесії COVID-19, яка є більш ширшою та складною, ніж здається на перший погляд. Додатково зауважимо, що достатньо оптимістичні прогнози відновлення економіки (як у світовому вимірі, так й на

національному рівні) можуть не справдитися з огляду на високу ймовірність введення повторних карантинних обмежень.

Беручи до уваги глобальність економічної рецесії COVID-19 та її руйнівний вплив як і на зовнішньоторговельні потоки між країнами, так і на падіння обсягів експорту, зменшення припливу іноземного капіталу, трудового ресурсу і на кінець критичний вплив на систему охорони здоров'я всіх країн, який пов'язаний з численними випадками зараження та нестабільністю вірусу, включаючи його здатність до мутації, необхідним є ствердження того, що рівень невизначеності під час пандемії піднявся до небачених раніше масштабів. Майбутнє завжди характеризується невизначеністю, яка радикально впливає на будь-який процес прийняття рішень. У випадку глобальної рецесії 2020 року причиною настільки високого падіння рівня інвестицій, низького попиту споживачів та водночас панічного скуповування товарів в періоди локдаунів є глобальна невизначеність. Розвиток подій є настільки непередбачуваним, що велика кількість компаній та споживачів змушені перебувати в стані очікування, зменшуючи будь-які витрати. На рис. 1.4 наведено динаміку індексу глобальної економічної невизначеності [14].

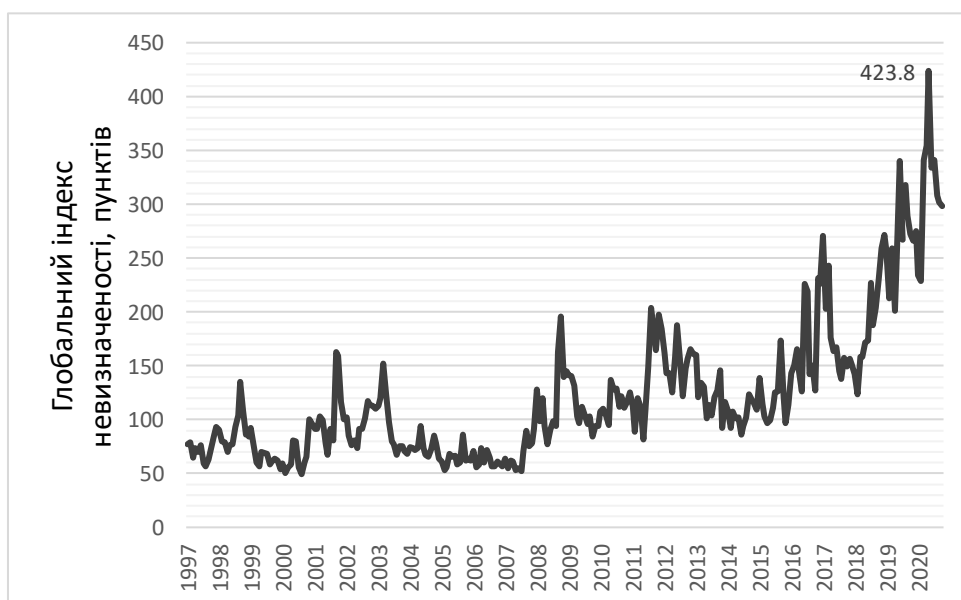

Рис. 1.4. Динаміка індексу глобальної економічної невизначеності у 1997-2020 рр.

Джерело: складено на підставі [14].

Індекс нормалізовано таким чином, що в горизонті дослідження його динаміка зазнавала пікових значень у найбільш непередбачувані та нестабільні для світової економіки періоди та, відповідно, найменших значень у найбільш прогнозовані часові інтервали з чіткими закономірними тенденціями до зростання або скорочення. Найбільш високого значення індекс зазнав у 2017, 2018 та 2020 роках з верхніми піковими точками відповідно у 270,9, 339,8 та 423,8 пунктів. На підставі аналізу варто зазначити, що сьогодні світ перебуває у стані найбільшої невизначеності за період спостережень, яка зумовлена саме глобальною рецесією COVID-19.

Нарешті, безпрецедентним є вплив рецесії COVID-19 на поточний стан та перспективи зовнішньоторговельного співробітництва держав світу. Прямим свідченням негативних зрушень у структурі та динаміці зовнішньоторговельного обігу є значення у 2020 році барометра світової торгівлі товарами СОТ [16]. Даний індикатор призначений для вимірювання динаміки та виявлення поворотних моментів у зростанні міжнародної торгівлі товарами в режимі реального часу. Показник у 100 пунктів свідчить про збереження середньострокової тенденції, перевищення понад цю величину про наявність позитивної тенденції, тоді як показники нижче 100 пунктів – про негативну тенденцію. Станом на листопад 2020 року барометр міжнародної торгівлі товарами СОТ дорівнював 100,7 пунктам, що є достатньо позитивним порівняно з рекордним мінімумом, зафіксованим у серпні поточного року, який склав 84,5 пунктів, що свідчило про значне скорочення міжнародної торгівлі та обсягів виробництва продукції. Водночас слід зауважити, що більшість компонентів індексу барометра світової торгівлі зростали у третьому кварталі 2020 року, при чому деякі з них піднімалися вище середньострокових тенденцій, а інші ж, навпаки, залишалися в депресії. В більшій мірі відновлення деяких показників барометра було зумовлене експортними замовленнями та торгівлею сільськогосподарською продукцією, показники яких були міцно зафіксовані вище середньострокової тенденції.

Результати узагальнення ключових відмітних ознак економічної рецесії COVID-19 подано на рис. 1.5.

ОЗНАКИ			
Порушення тенденцій зростання основних індикаторів світового економічного розвитку	Найбільша кількість національних економік у стані рецесії	Максимальний зафіксований рівень глобальної економічної невизначеності	Глобальне порушення торговельно-економічних потоків та ланцюгів постачань
↓	↓	↓	↓
Падіння у 2020 р. темпів щорічного приросту ВВП та ВВП на душу населення на -4,9% та -4,36% відповідно [4]	Частка економік світу у стані рецесії – 92,9 % загальної кількості [5]	Індекс глобальної економічної невизначеності станом на 01.05.2020 р. дорівнює 423,8 пунктів [15]	Рекордний мінімум значення барометра світової торгівлі товарами СOT у 84,5 пункти станом на серпень 2020 р. [16]

Рис. 1.5. Ключові відмітні ознаки глобальної економічної рецесії COVID-19

Джерело: складено автором.

Систематизація відмітних ознак глобальної економічної рецесії COVID-19 дозволяє констатувати її безпрецедентний за масштабом поширення та впливом на світову економіку характер, свідченням чого є порушення позитивної динаміки ключових показників економічного розвитку, а також зафіксовані історичні мінімуми індексу глобальної економічної невизначеності та барометру світової торгівлі. Підтвердження визначених тенденцій дозволяє передбачити довгострокові негативні наслідки сучасної глобальної рецесії у сфері зовнішньоторговельного співробітництва держав, що зумовлює необхідність обґрунтування напрямів відновлення міжнародної торгівлі за кризових умов.

РОЗДІЛ 2

АКТУАЛІТЕТИ ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ РЕЦЕСІЇ COVID-19 ДЛЯ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ДЕРЖАВ СВІТУ

2.1. Пріоритети відновлення зовнішньоторговельного співробітництва держав в умовах глобальної рецесії

Всеосяжний характер економічної рецесії, викликаній поширенням епідемії COVID-19, має безпосередній вплив на зовнішньоторговельне партнерство між країнами. Так, за прогнозами Світової організації торгівлі у 2020 році відбудеться зменшення обсягів міжнародної торгівлі товарами на 9,2 %, тоді як у 2021 році очікується зростання зовнішньоторговельного товарообігу на 7,2% (див. рис. 2.1).

Рис. 2.1. Темпи щорічного приросту обсягів світової торгівлі товарами у 2000-2021 рр.*

* 2021 рік – прогнозні дані.

Джерело: складено на підставі [17].

Вочевидь, прогнозовані показники зумовлені критично високим рівнем невизначеності, який безпосередньо залежить від розвитку епідеміологічної ситуації та відповідної реакції урядів держав на поширення пандемії. Поточні дані вказують на те, що прогнозований спад обсягів торгівлі товарами є меншим,

ніж передбачене в оптимістичному квітневому прогнозі СОТ зменшення на 12,9%. Суттєве покращення фактичних показників світової торгівлі в червні-липні додало оптимізму до загальної картини динаміки обсягу світової торгівлі товарами протягом 2020 року. Пожвавлення торгівлі багато в чому було зумовлено попитом на затребувані під час пандемії товари, що вказує на можливість урядів держав задовільнити необхідний рівень пропозиції. Тим не менш, прогноз на 2021 рік є більш песимістичним, ніж попередня оцінка зростання обсягів світової торгівлі товарами, яка складала 20%, залишаючи тенденцію динаміки міжнародної торгівлі набагато нижче за докризову. За червневими прогнозами СОТ слабке відновлення світової торгівлі товарами не зможе досягнути допандемічного тренду, що в результаті зумовить зростання показників торгівлі товарами лише на 5% у 2021 році, замість прогнозованих 20%. Жовтневий прогноз зростання обсягів світової торгівлі у 2021 рік у обсязі 7,2% більше походить на сценарій «слабкого відновлення», ніж на «швидке повернення до передкризового тренду». Нерівномірні квартальні показники динаміки обсягів світової торгівлі товарами у 2020 році (див. табл. 2.1) є результатом стрімкого поширення епідемії вірусу та заходів, спрямованих на її подолання.

Таблиця 2.1

**Річна динаміка обсягів регіональної світової торгівлі товарами у
квартальному вимірі, % до попереднього періоду**

Групи країн	Експорт				Імпорт			
	2019 / Q4	2020 / Q1	2020 / Q2	2020 / Q3	2019 / Q4	2020 / Q1	2020 / Q2	2020 / Q3
Світ в цілому	-2	-6	-21	-4	-3	-5	-21	-6
Північна Америка	-1	-2	-32	-11	-5	-5	-23	-7
Південна та Центральна Америка	-9	-7	-19	-10	-8	-6	-26	-23
Європа	-1	-5	-24	-2	-3	-6	-22	-3
Азія	-1	-7	-10	2	-3	-4	-17	-6
Інші регіони	-9	-16	-39	-23	5	-4	-24	-13

Джерело: складено на підставі [17].

Найбільше скорочення обсягів торгівлі товарами у 2020 р. припадає на другий кварталі, тоді як вже у третьому кварталі темпи падіння суттєво зменшуються. Причиною зниження економічної активності у другому кварталі 2020 року були обмеження в міжнародній торгівлі, пов'язанні відповідною реакцією урядів держав, з метою уповільнення поширення епідемії коронавірусу. Певне пожвавлення торгівлі у третьому кварталі 2020 року безумовно пов'язане з послабленням карантинних заходів, але рівень невизначеності в міжнародній торгівлі все ж залишається вкрай високим. Друга хвиля заражень COVID-19 вже почалась у Європі та Північній Америці, що є підставою для введення нових локдаунів, які знову матимуть негативний вплив на роботу бізнесу та фінансовий ринок. Звичайно, позитивним моментом є прогрес у розробці вакцини, але її ефективність та широка доступність залишаються сумнівними.

Локдауни та торговельні обмеження мали значний вплив на зменшення пропозиції в національних економіках світу, критично зменшуючи показники виробництва. Паралельно, ефективна кредитно-фінансова та валютна політика дозволяла підтримувати достатній рівень доходів, даючи змогу відновитись показникам міжнародної торгівлі після послаблення карантинних заходів. Стабільне відновлення торгівлі товарами в середньостроковій перспективі буде безпосередньо залежати від обсягів інвестицій та рівня працевлаштування, але, знову ж таки, ці показники можуть бути суттєво зменшені внаслідок нових хвиль епідемії, які змусять уряди держав вводити нові обмеження.

На останок зазначимо, що зменшення обсягів зовнішньої торгівлі внаслідок пандемії COVID-19 прогнозується для всіх економік світу, незалежно від їх рівня розвитку та географічного розташування. Попри те, що у 2021 році передбачається стрімке збільшення обсягів регіонального експорту та імпорту (див табл. 2.2), слід зазначити, що дані показники зростання вказані від мінімального рівня, тобто вони відновлюються з нижчої пікової точки, зафіксованої у 2020 році. Отже, варто зауважити, що хоча динаміка світової торгівлі товарами протягом останніх місяців 2020 року мала позитивні показники, вказуючи на слабку, але достатньо закономірну тенденцію до

відновлення, все ж таки, прогнози щодо її стабільного зростання залишаються вкрай невизначеними.

Таблиця 2.2

**Динаміка обсягів світової торгівлі товарами за групами країн,
% до попереднього року**

Групи країн	Роки						
	2015	2016	2017	2018	2019	2020*	2021*
Світова торгівля товарами в цілому	2,3	1,4	4,7	2,9	-0,1	-9,2	7,2
Експорт							
Північна Америка	2,6	0,7	3,4	3,8	1,0	-14,7	10,7
Південна та Центральна Америка	0,6	1,3	2,9	0,1	-2,2	-7,7	5,4
Європа	2,9	1,1	3,7	2,0	0,1	-11,7	8,2
Азія	1,3	2,3	6,7	3,7	0,9	-4,5	5,7
Інші регіони	1,8	3,5	0,7	0,7	-2,9	-9,5	6,1
Імпорт							
Північна Америка	5,2	0,3	4,4	5,2	-0,4	-8,7	6,7
Південна та Центральна Америка	-7,6	-9,0	4,3	5,3	-2,1	-13,5	6,5
Європа	3,6	3,0	3,0	1,5	0,5	-10,3	8,7
Азія	2,1	2,2	8,4	4,9	-0,6	-4,4	6,2
Інші регіони	-3,9	-4,5	3,4	0,3	1,5	-16,0	5,6

* Прогнозні дані

Джерело: складено на підставі [2].

Вірогідність повторення нових хвиль епідемії та відповідної реакції урядів у виді національних локдаунів залишається дуже високою, тому падіння обсягів світової торгівлі у 2021 році є неминучим. На доданок, очікуваним ризиком постпандемічного періоду для світової економіки є можливий перехід більшості національних економік до політики протекціонізму з метою захисту внутрішнього виробництва та зменшення дефіциту торговельного балансу за рахунок експорту. Розуміння визначених закономірностей розвитку зовнішньоторговельного співробітництва держав у найближчій перспективі зумовлює необхідність винайдення шляхів швидкого відновлення та оптимізації торговельно-економічної співпраці між країнами в умовах глобальної економічної рецесії.

2.2. Методичний підхід до визначення пріоритетів зовнішньої торгівлі держави за кризових умов

Падіння рівня світового ВВП протягом всього 2020 року та значне зменшення обсягів міжнародної торгівлі товарами як в абсолютному, так і у відносному вираженні, свідчать про очевидне входження світової економіки в стадію глобальної економічної рецесії, яка зумовлена епідемією COVID-19. В умовах суттєвого економічного спаду, тенденція переходу багатьох національних економік до політики протекціонізму буде підсилюватися, оскільки головним пріоритетом для країн світу буде підтримка внутрішнього виробництва та регулювання небажаного імпорту. Також, слід зазначити, що такі карантинні обмеження, як закриття кордонів та національні локдауни, зумовлюють глобальне порушення зовнішньоторговельних потоків, яке неминуче впливає на падіння обсягів світової торгівлі в цілому та для кожної національної економіки зокрема. Тому, варто зауважити, що розраховувати на зростання абсолютних показників (кількісних, грошових) міжнародної торгівлі під час глобальної рецесії – вкрай оптимістично, тобто в кращому випадку можна очікувати позитивні структурні (якісні) зміни в світовій торгівлі. Іншими словами, раціональним, у поточній ситуації, буде вибір правильного підходу до визначення пріоритетів зовнішньоторговельної інтеграції економік країн світу, включаючи Україну, на базі хоча б позитивних структурних змін в торговельно-економічному співробітництві держав. Позитивні зміни у відносних показниках міжнародної торгівлі країни свідчать про те, що протягом досить довгого періоду часу зберігається чітка тенденція до зростання частки зовнішньоторговельних операцій з іншою конкретною країною або групою країн в загальному обсязі. Якщо ця тенденція спостерігається, то варто вважати цей напрям зовнішньоторговельної інтеграції перспективним, якщо навпаки, наявна негативна тенденція, то даний напрям не є перспективним в середньо- та довгостроковому періоді. З метою обґрунтування зовнішньоторговельних пріоритетів держав необхідним є використання чіткої методики вибору та

класифікації кожного з напрямків торговельного партнерства. Відповідне впорядкування напрямів зовнішньоторговельного співробітництва пропонується здійснювати шляхом привласнення різних пріоритетів, які відбивають важливість даного вектору у загальній структурі зовнішньої торгівлі держави:

перший (найвищий) пріоритет – позитивна тенденція у динаміці структурних та / або абсолютних показників зовнішньої торгівлі з певною країною (групою) країн;

другий (помірний) пріоритет – відсутність будь-якої чітко вираженої тенденції;

третій (найнижчий) пріоритет – негативна тенденція у динаміці структурних та / або абсолютних показників зовнішньої торгівлі з певною країною (групою) країн.

Ключовою з точки зору визначення пріоритетів зовнішньої торгівлі держави, вочевидь, слід вважати динаміку таких показників, як обсяги експорту (E), імпорту (I) та зовнішньоторговельний обіг (ZO) як їх узагальнююча характеристика. Найкраща ситуація, що відповідатиме найвищому пріоритету зовнішньої торгівлі держави з певним торговельним партнером (країною або групою країн) має місце, якщо в динаміці всіх трьох показників наявна тенденція до зростання як в абсолютному, так й відносному вимірах:

$$\begin{aligned} T_{абс} &= \{\Delta E \uparrow; \Delta I \uparrow; \Delta ZO \uparrow\} \\ T_{відн} &= \{\Delta E \uparrow; \Delta I \uparrow; \Delta ZO \uparrow\} \end{aligned} \quad (2.1)$$

де $T_{абс}$, $T_{відн}$ – тенденція в динаміці показників зовнішньої торгівлі держави відповідно в абсолютному та відносному вимірах;

ΔE , ΔI , ΔZO – зміна показників зовнішньої торгівлі держави (відповідно, експорту, імпорту та зовнішньоторговельного обігу) порівняно з попереднім періодом.

Найменш сприятливим (та, відповідно, найменш пріоритетним) слід вважати такий стан зовнішньої торгівлі держави з певним торговельним

партнером (країною або групою країн), за якого динаміка зазначених показників є від'ємною в абсолютному та відносному вимірах:

$$\begin{aligned} T_{abc} &= \{\Delta E \downarrow; \Delta I \downarrow; \Delta ZO \downarrow\} \\ T_{відн} &= \{\Delta E \downarrow; \Delta I \downarrow; \Delta ZO \downarrow\} \end{aligned} \quad (2.2)$$

Нарешті, ситуацію, коли динаміка абсолютних та відносних показників зовнішньої торгівлі з іншим партнером не має чітко вираженої тенденції до зростання / скорочення, можна розглядати одночасно як джерело можливостей та ризиків торговельно-економічного співробітництва держави, та привласнити їй помірний пріоритет:

$$\begin{aligned} T_{abc} &= \{\Delta E \leftrightarrow; \Delta I \leftrightarrow; \Delta ZO \leftrightarrow\} \\ T_{відн} &= \{\Delta E \leftrightarrow; \Delta I \leftrightarrow; \Delta ZO \leftrightarrow\} \end{aligned} \quad (2.3)$$

Результати визначення пріоритетів зовнішньоторговельного співробітництва держави може бути формалізовано у вигляді матриці, яку подано на рис. 2.2.

Тенденція відносних змін у структурі зовнішньої торгівлі товарами	Позитивна	$T_{abc} = \{\Delta E \downarrow; \Delta I \downarrow; \Delta ZO \downarrow\}$ $T_{відн} = \{\Delta E \uparrow; \Delta I \uparrow; \Delta ZO \uparrow\}$	$T_{abc} = \{\Delta E \leftrightarrow; \Delta I \leftrightarrow; \Delta ZO \leftrightarrow\}$ $T_{відн} = \{\Delta E \uparrow; \Delta I \uparrow; \Delta ZO \uparrow\}$	$T_{abc} = \{\Delta E \uparrow; \Delta I \uparrow; \Delta ZO \uparrow\}$ $T_{відн} = \{\Delta E \uparrow; \Delta I \uparrow; \Delta ZO \uparrow\}$
	Відсутня	$T_{abc} = \{\Delta E \downarrow; \Delta I \downarrow; \Delta ZO \downarrow\}$ $T_{відн} = \{\Delta E \leftrightarrow; \Delta I \leftrightarrow; \Delta ZO \leftrightarrow\}$	$T_{abc} = \{\Delta E \leftrightarrow; \Delta I \leftrightarrow; \Delta ZO \leftrightarrow\}$ $T_{відн} = \{\Delta E \leftrightarrow; \Delta I \leftrightarrow; \Delta ZO \leftrightarrow\}$	$T_{abc} = \{\Delta E \uparrow; \Delta I \uparrow; \Delta ZO \uparrow\}$ $T_{відн} = \{\Delta E \leftrightarrow; \Delta I \leftrightarrow; \Delta ZO \leftrightarrow\}$
	Негативна	$T_{abc} = \{\Delta E \downarrow; \Delta I \downarrow; \Delta ZO \downarrow\}$ $T_{відн} = \{\Delta E \downarrow; \Delta I \downarrow; \Delta ZO \downarrow\}$	$T_{abc} = \{\Delta E \leftrightarrow; \Delta I \leftrightarrow; \Delta ZO \leftrightarrow\}$ $T_{відн} = \{\Delta E \downarrow; \Delta I \downarrow; \Delta ZO \downarrow\}$	$T_{abc} = \{\Delta E \uparrow; \Delta I \uparrow; \Delta ZO \uparrow\}$ $T_{відн} = \{\Delta E \downarrow; \Delta I \downarrow; \Delta ZO \downarrow\}$
		Негативна	Відсутня	Позитивна
Тенденція абсолютних змін у структурі зовнішньої торгівлі товарами				

Умовні позначення пріоритетів зовнішньої торгівлі в сегментах матриці:

 – найвищий (1); – середній (2) – найнижчий (3)

Рис. 2.2. Матриця визначення пріоритетів зовнішньої торгівлі держави з країною (групою країн)

Джерело: складено автором.

Кожному сегменту матриці відповідає певна динаміка абсолютних та відносних показників результативності зовнішньої торгівлі держави з конкретною країною або групою країн (позитивна тенденція, відсутність тенденції, негативна тенденція). Найкраща ситуація відповідає верхньому правому сегменту матриці (наявність позитивної тенденції в динаміці як абсолютних, так й відносних показників зовнішньої торгівлі), найгірша – нижньому лівому сегменту (наявність негативної тенденції в динаміці показників обох видів).

Оскільки наявність або відсутність тенденції в динаміці показників зовнішньої торгівлі держави може бути підтверджена на підставі аналізу їх динаміки протягом певного часового періоду, доцільним є використання алгоритму перевірки тенденції, викладеного зокрема в роботі [19]. Сутність алгоритму перевірки тенденції полягає у встановленні висхідних та низхідних серій в динаміці досліджуваного показника. Висновок про існування тенденції робиться за результатами аналізу системи нерівностей:

$$\begin{cases} v(n) > [(2n-1)/3 - 1,96\sqrt{(16n-29)/90}] \\ l_{max}(n) \leq l(n) \end{cases}, \quad (2.4)$$

де n – кількість звітних періодів в динаміці досліджуваного показника; $v(n)$ – кількість серій, тобто послідовностей розташованих поспіль однакових знаків в динаміці досліджуваного показника; $l_{max}(n)$ – протяжність найбільш довгої серії; $l(n)$ – табличне значення, залежне від кількості звітних періодів в діапазоні дослідження ($l(n) = 5$, якщо $n \leq 26$).

Якщо порушується система нерівностей (2.4), то гіпотеза про відсутність тренду відкидається з довірчою ймовірністю 0,95. Інакше кажучи, порушення одного або обох складових системи нерівностей дозволяє констатувати наявність тенденції в динаміці досліджуваного показника. Напрямок тенденції (позитивна або негативна) визначається знаком серії, яка має максимальну протяжність. Результати практичного використання запропонованого підходу до визначення пріоритетів зовнішньої торгівлі держави на прикладі зовнішньоторговельного співробітництва України викладено в наступному розділі роботи.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ВІДНОВЛЕННЯ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ В УМОВАХ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

3.1. Аналіз постпандемічних ризиків розвитку зовнішньої торгівлі України

Глобальна рецесія 2020 року мала суттєвий негативний вплив на зовнішню торгівлю України та спричинила порушення її зовнішньоторговельного співробітництва з багатьма країнами світу. Варто зауважити, що сповільнення економічної активності в Україні почалось ще до пандемії, оскільки в 2019 році темпи зростання ВВП зменшилися на 0,2% порівняно з 2018 р [20]. Тим не менш, зовнішньоторговельний оборот товарів і послуг за підсумками 2019 р. зріс на 8,5% (+10,2 млрд дол.) порівняно з 2018 роком і становив 131,0 млрд дол. У період епідемії та впровадження так званих локдаунів обсяги зовнішньої торгівлі товарами України істотно зменшились. При цьому, слід зазначити, що за відсутності суттєвих коливань курсу національної валюти імпорт зазнав більших втрат, ніж експорт. Загалом, у I півріччі 2020 року експорт товарів та послуг України продемонстрував негативну динаміку, зменшившись у вартісному вимірі на 7,1% порівняно з аналогічним періодом 2019 року. Також продовжується скорочення експорту товарів та послуг до країн ЄС – на 15% (питома вага в загальному обсязі експорту– 36,6%). Вартісні обсяги імпорту товарів та послуг зменшилися на 15,5% порівняно з січнем-жовтнем 2019 року. При цьому, вартісні обсяги імпорту товарів та послуг з країнами ЄС зменшилися на 13,9% (питома вага в загальному обсязі імпорту – 43,7%). Позитивне сальдо торгівлі товарами та послугами у I півріччі 2020 року становило 163 млн дол.).

Стосовно зовнішньої торгівлі товарами, то за статистичними даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, за I півріччя 2020 року експорт товарів України скоротився на 17,1% порівняно

з першим півріччям 2019 року. На рис. 3.1 наведено темпи зростання (зниження) експорту товарів України протягом перших десяти місяців 2020 року в порівнянні з 2019 роком.

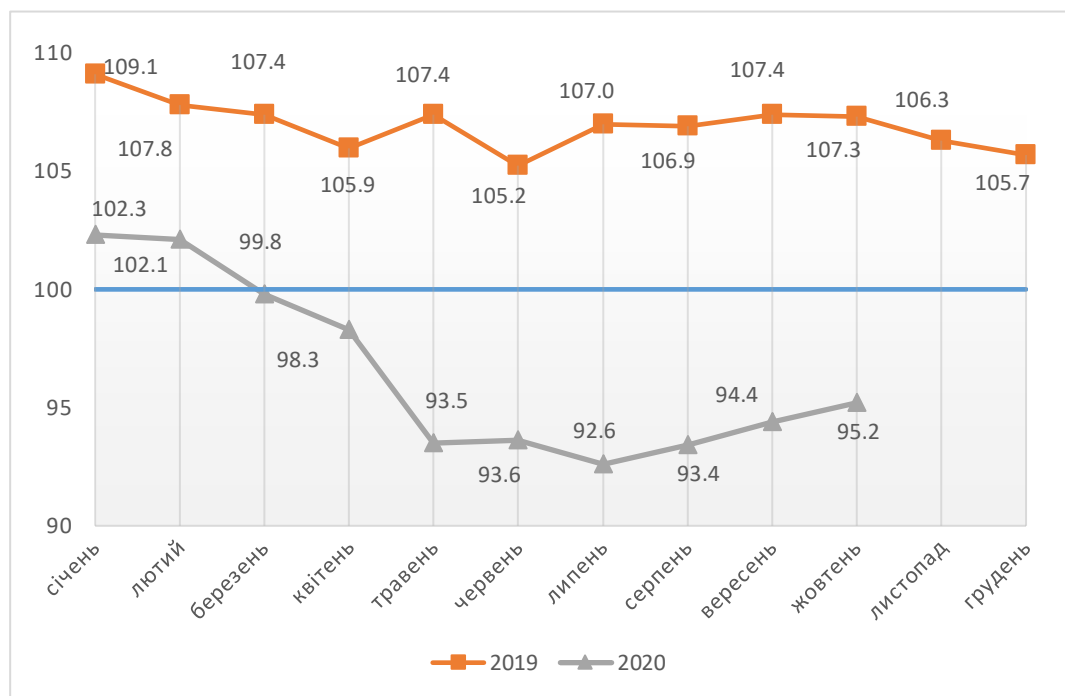

Рис. 3.1. Темпи зростання (зниження) експорту товарів України (у % до відповідного періоду попереднього року, наростаючим підсумком)

Джерело: складено на підставі [21].

Слід зазначити, що найбільше значення темпів зниження експорту товарів протягом десяти місяців 2020 року були зафіксовані в період впровадження саме жорстоких карантинних обмежень та введення локдаунів, які призвели до значного зменшення обсягів експорту товарів України. Найбільше Україна експортувала товарів до Китаю – 13,1%, Росії – 5,8% та Туреччини – 5,1%. Також, слід зазначити, що впродовж першого півріччя 2020 року спостерігалось стрімке зростання українського експорту товарів до Китаю, Республіки Корея та Катару, тому співробітництво з цими партнерами доцільно визначити, як перспективне.

Що стосується імпорту товарів Україною, то порівняно з відповідним періодом 2019 року його обсяги скоротилися на 12,5% і склали у вартісному вимірі 26,5 млрд. дол. США. Темпи зміни імпорту товарів Україною протягом

перших десяти місяців 2020 року порівняно з 2019 роком відображено на рис. 3.2.

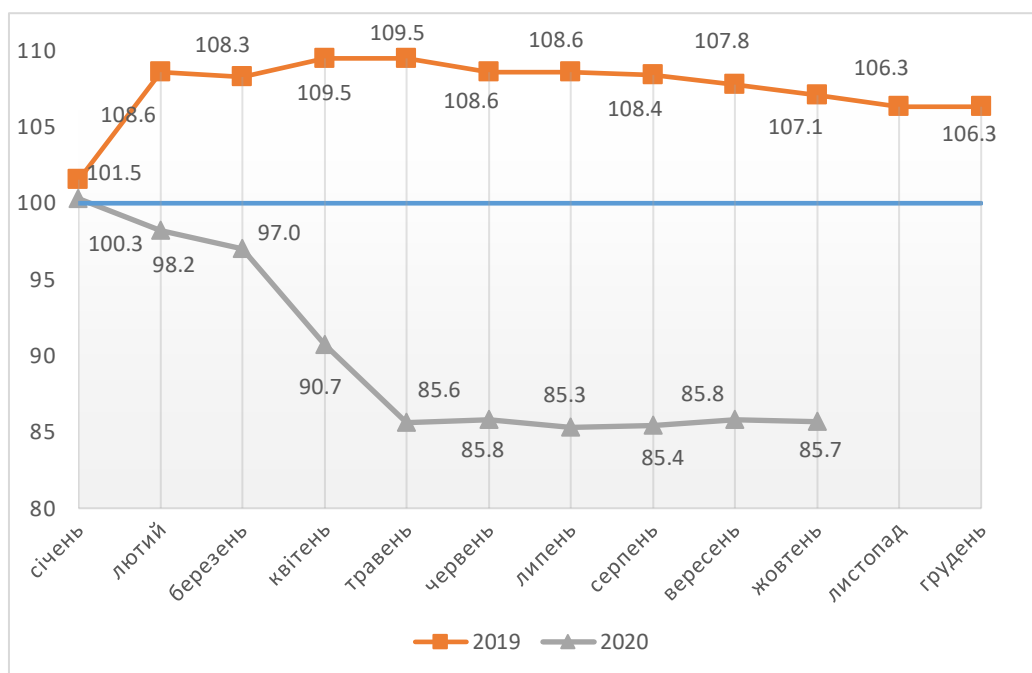

Рис. 3.2. Темпи зростання (зниження) імпорту товарів Україною (у % до відповідного періоду попереднього року, нарастаючим підсумком)

Джерело: складено на підставі [21].

Вочевидь, негативні чинники, зумовлені глобальною рецесією COVID-19 мали набагато суттєвіший негативний вплив на динаміку імпорту товарів, ніж на експорт, оскільки Україна є суттєво залежною від імпорту високотехнологічної продукції, ланцюги постачання якої були глобально порушені внаслідок скорочення зовнішньоторговельного співробітництва держави з головними економічними партнерами. Серед найбільших зовнішньоторговельних партнерів у яких імпортувала Україна слід виділити Європейський Союз – 43,7%, Китай – 14,1% та Російську Федерацію – 8,6%. До перспективних партнерів для України з точки зору імпорту слід віднести Туреччину, Лівію та Японію, оскільки протягом першого півріччя 2020 року обсяги імпорту з цих країн зросли найбільше, порівняно з попереднім періодом.

В більшій мірі, скорочення обсягів зовнішньої торгівлі України протягом I півріччя 2020 року порівняно з аналогічним періодом 2019 року було зумовлене

розгортанням у світі пандемії COVID-19, що спричинило суттєві зміни у життєдіяльності багатьох держав (посилено роль державного управління у надзвичайних умовах; запроваджено санітарно-епідеміологічні заходи; встановлено обмеження пересування громадян та їх трудової діяльності; введено дистанційні форми освіти та праці). Також суттєвий вплив мало зниження ділової активності промислових підприємств та скорочення виробництва в усіх країнах, де вживаються заходи проти розповсюдження COVID-19, що призвело до глобального зменшення попиту та, як наслідок, падіння цін на світових товарних ринках.

Проте, варто зазначити, що ризики скорочення зовнішньоторговельного співробітництва України не вичерпуються загрозами пандемічного характеру. Про існування важливих зовнішніх ризиків іншої природи свідчить, зокрема, консенсус-прогноз розвитку економіки України у 2020-2024 р., підготовлений Мінекономіки у співпраці з UNICEF [9]. Так, за результатами оцінки експертів (див. Додаток А) у середньостроковій перспективі варто очікувати зменшення вірогідності реалізації та сили впливу на розвиток економіки України епідеміологічних факторів, пов'язаних з наслідками пандемії COVID-19 (інтегральна оцінка зменшується з 11 балів у 2020 р. до 3 балів у 2024 р.). Такий прогноз виглядає цілком логічно з огляду на високу ймовірність подолання руйнівного впливу коронакризи на світову економіку, та частково підтверджується поступовим відновленням темпів зростання зовнішньої торгівлі України наприкінці 2020 року (див. рис. 3.1, 3.2). З іншої сторони, на думку експертів, в найближчі роки варто очікувати зростання значущості таких зовнішніх ризиків, як посилення гібридних загроз національній безпеці України та впровадження нових торговельних бар'єрів для вітчизняного експорту з боку інших країн. Для зовнішньої торгівлі України довгостроковий характер впливу цих загроз означатиме високі ризики подальшого скорочення масштабів зовнішньоторговельного співробітництва, що потребуватиме визначення перспективних напрямів його відновлення навіть у разі завершення активної фази глобальної економічної рецесії.

3.2. Обґрунтування пріоритетів зовнішньоторговельного співробітництва України в умовах глобальної рецесії

Для визначення пріоритетних напрямів зовнішньоторговельного співробітництва України в умовах економічної кризи проаналізуємо абсолютні та відносні показники результативності зовнішньої торгівлі держави з окремими групами країн, а саме: Європою, СНД, Азією, Африкою, Америкою, Австралією та Океанією. Динаміку географічної структури зовнішньої торгівлі України товарами протягом 2005-2020 рр. в абсолютному та відносному вимірі подано у Додатку Б. Підсумкові обсяги зовнішньої торгівлі України за 2020 р. з окремими групами країн визначено на підставі попередніх даних Державної служби статистики України та за умови збереження наявних тенденцій в їх динаміці.

Підтвердити або спростувати наявність тенденції в динаміці показників зовнішньої торгівлі України з окремими групами країн можна на основі використання викладеного в параграфі 2.2 роботи алгоритму перевірки тенденції. Оскільки кількість досліджуваних звітних періодів (n) дорівнює 16 рокам, то таблична величина $l(n) = 5$, а система рівнянь (2.4) для перевірки гіпотези про існування тенденції матиме вигляд:

$$\begin{cases} v(n) > [(2 * 16 - 1) / 3 - 1,96 \sqrt{(16 * 16 - 29) / 90}] \\ l_{max}(n) \leq 5 \end{cases} \rightarrow \begin{cases} v(n) > 7,22 \\ l_{max}(n) \leq 5 \end{cases}, \quad (3.1)$$

де $v(n)$ – кількість серій в динаміці досліджуваного показника зовнішньої торгівлі України з певною групою країн; $l_{max}(n)$ – протяжність найбільш довгої серії.

Результати перевірки гіпотези про існування тенденції у структурі зовнішньої торгівлі України товарами з окремими групами країн подано в табл. 3.1. Пріоритети зовнішньоторговельного співробітництва України, які визначено на підставі підтвердження або спростування наявності тенденції у зовнішній торгівлі товарами з певними групами країн, систематизовано у вигляді матриці на рис. 3.3.

Таблиця 3.1

**Результати перевірки гіпотези про існування тенденції у структурі
зовнішньої торгівлі України товарами протягом 2005-2020 рр.**

Показники	Абсолютні показники			Відносні показники		
	Обсяг експорту, млн дол.	Обсяг імпорту, млн дол.	Зовнішньоторговельний обіг, млн дол.	Частка експорту у загальному обсязі, %	Частка імпорту у загальному обсязі, %	Частка у структурі зовнішньоторговельного обігу, %
<i>Показники торгівлі товарами з країнами СНД</i>						
Кількість серій $\nu(n)$	6	6	6	4	5	7
Найдовша серія $l_{max}(n)$	5	5	5	9	5	5
Порушення системи нерівностей (3.1)	так	так	так	так	так	так
Тенденція	негативна	негативна	негативна	негативна	негативна	негативна
<i>Показники торгівлі товарами з країнами Європи</i>						
Кількість серій $\nu(n)$	8	6	8	6	7	4
Найдовша серія $l_{max}(n)$	4	4	4	6	4	7
Порушення системи нерівностей (3.1)	ні	так	ні	так	ні	так
Тенденція	відсутня	позитивна	відсутня	позитивна	відсутня	позитивна
<i>Показники торгівлі товарами з країнами Азії</i>						
Кількість серій $\nu(n)$	6	6	5	6	11	7
Найдовша серія $l_{max}(n)$	5	4	5	3	3	5
Порушення системи нерівностей (3.1)	так	так	так	так	ні	так
Тенденція	негативна	позитивна	позитивна	позитивна	відсутня	позитивна
<i>Показники торгівлі товарами з країнами Африки</i>						
Кількість серій $\nu(n)$	9	7	6	9	8	9
Найдовша серія $l_{max}(n)$	4	5	4	3	5	3
Порушення системи нерівностей (3.1)	ні	так	так	ні	ні	ні
Тенденція	відсутня	негативна	позитивна	відсутня	відсутня	відсутня
<i>Показники торгівлі товарами з країнами Америки</i>						
Кількість серій $\nu(n)$	6	6	6	10	6	11
Найдовша серія $l_{max}(n)$	4	4	4	4	6	4
Порушення системи нерівностей (3.1)	так	так	так	так	так	ні
Тенденція	негативна	позитивна	позитивна	відсутня	позитивна	відсутня
<i>Показники торгівлі товарами з країнами Австралії і Океанії</i>						
Кількість серій $\nu(n)$	9	13	13	11	9	13
Найдовша серія $l_{max}(n)$	3	2	2	3	3	2
Порушення системи нерівностей (3.1)	ні	ні	ні	ні	ні	ні
Тенденція	відсутня	відсутня	відсутня	відсутня	відсутня	відсутня

Розраховано автором.

Тенденція відносних змін у структурі зовнішньої торгівлі товарами	Позитивна	Азія (Е)	Європа (Е, ЗО)	<i>Америка (I)</i> Азія (ЗО)
	Відсутня	Америка (Е) <i>Африка (I)</i>	Африка (Е) Австралія і Океанія (Е, I, ЗО)	<i>Європа (I)</i> <i>Азія (I)</i> Африка (ЗО) Америка (ЗО)
	Негативна	СНД (Е, I, ЗО)		
		<i>Негативна</i>	<i>Відсутня</i>	<i>Позитивна</i>

Тенденція абсолютних змін у структурі зовнішньої торгівлі товарами

Рис. 3.3. Матриця оцінки пріоритетів зовнішньої торгівлі товарами України за групами країн

Джерело: розроблено автором.

Як видно з рис. 3.3, країни СНД не є перспективними зовнішньоторговельними партнерами для України з точки зору динаміки обсягів двосторонньої торгівлі товарами, оскільки економічне співробітництво з даною групою країн зменшується як у відносному (частка в структурі експорту, імпорту та зовнішньоторговельного обігу), так й в абсолютному (обсяги експорту, імпорту та зовнішньоторговельного обігу) вимірах. Тенденція до зменшення обсягів торгівлі України з країнами СНД є цілком очікуваною в умовах інтенсифікації дискримінаційних заходів щодо української продукції з боку Росії як ключової держави Митного союзу. Запровадження та посилення торговельних обмежень негативно позначаються на обсягах зовнішньої торгівлі України з країнами СНД та утруднюють можливості ефективного міжнародного співробітництва держави в європейському регіональному просторі. На відміну

від зовнішньої торгівлі з країнами СНД, спостерігається чітка позитивна тенденція в динаміці структури зовнішньої торгівлі товарами з країнами Європи. Слід зазначити, що торгівля товарами з цією групою країн займає найбільшу частку в загальному обсязі зовнішньої торгівлі України, а враховуючи стабільну негативну тенденцію до зменшення обсягів торгівлі товарами майже з усіма зовнішньоторговельними партнерами в період глобальної рецесії 2020 року, наявність позитивної тенденції в структурі двосторонньої торгівлі свідчить про доцільність визначення європейських країн як перспективного партнера для України. Варто також звернути увагу на тенденції в динаміці зовнішньоторговельного співробітництва України з країнами Азії, у торгівлі з якими спостерігається позитивна тенденція як в абсолютному, так і у відносному вимірах. Вочевидь, позитивні тенденції зумовлені зростанням обсягів двосторонньої торгівлі України з Китаєм як з основним торговельним партнером держави. Китай займає друге місце в рейтингу найбільших торговельних партнерів України, причому протягом першого півріччя 2020 року обсяг імпорту товарів Україною з Китаю зріс найбільше і склав 1445,3 млн. дол. Що стосується Америки, то з даною групою країн наявна позитивна тенденція в динаміці структури зовнішньої торгівлі. Аналізуючи останні зміни у розвитку світового господарства та сучасних міждержавних зовнішньоторговельних зв'язків, розуміємо, що всі вони є закономірним результатом політичних і економічних перетворень сьогодення. Епідеміологічні та геополітичні трансформації призвели до вповільнення темпів зростання світової економіки, що, в свою чергу, зумовлює необхідність оновлення пріоритетів зовнішньоторговельного співробітництва держав. В умовах російської агресії, яка вимагає врахування зовнішніх загроз в економічній співпраці, Україна не стала виключенням. У зв'язку з цим одним із стратегічно важливих партнерів для нашої держави на сьогодні є США, які, по-перше, є одним з найбільших імпортерів для України, а по-друге, співробітництво з даною державою може допомогти створити позитивний імідж для української економіки, який свідчитиме про надійність її як торговельного та економічного партнера для інших країн. Розвиток

співробітництва з країнами Америки в цілому та США зокрема має здійснюватися на підставі наявної нормативно-правової бази, яку розглянуто в роботі автора [24]. Не менш важливим є факт того, що не спостерігається чіткої позитивної тенденції в зовнішній торгівлі з такими групами країн, як Австралія і Океанія та Африка, тому важко стверджувати про доцільність визначення їх як перспективних зовнішньоторговельних партнерів.

Використання запропонованого підходу до обґрунтування пріоритетів зовнішньоторговельного співробітництва держави дозволяє з необхідним рівнем деталізації товарної номенклатури визначати напрями зовнішньої торгівлі з конкретною країною, що є перспективними з точки зору збільшення абсолютних та відносних показників її результативності (рис. 3.4).

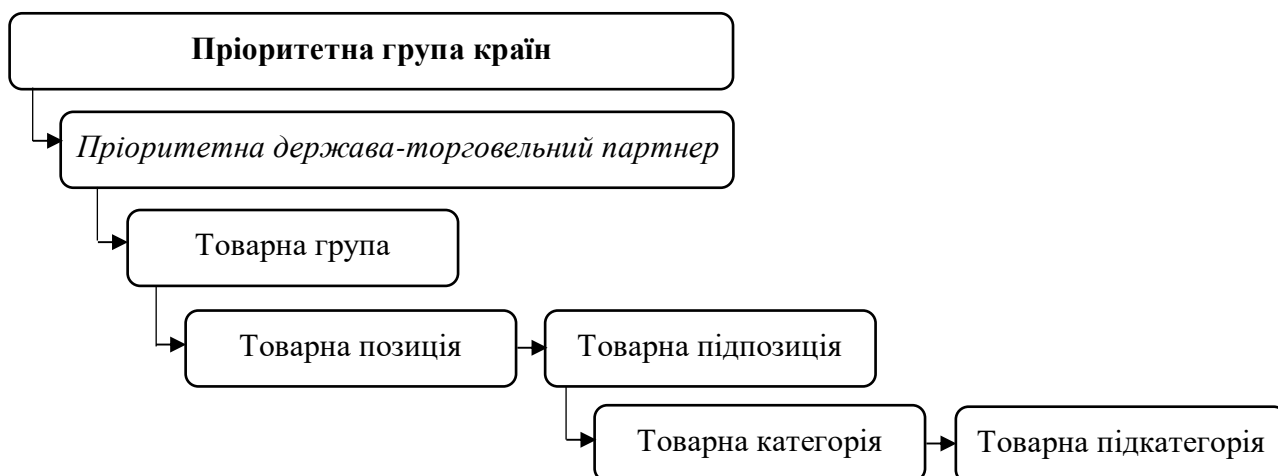

Рис. 3.4. Деталізація підходу до визначення пріоритетів зовнішньоторговельного співробітництва держави

Джерело: розроблено автором.

В умовах глобальної економічної рецесії, яка неодмінно призводить до скорочення обсягів зовнішньої торгівлі у середньостроковому періоді, дотримання наданих рекомендацій дозволить сконцентрувати зусилля на розвитку відносин саме з пріоритетними зовнішньоторговельними партнерами, передусім за рахунок укладання преференційних угод та спрощення нормативної бази у сфері двостороннього торговельно-економічного співробітництва.

ВИСНОВКИ

З огляду на довготривалий характер глобальної економічної рецесії COVID-19 та високу ймовірність повторення жорстких національних локдаунів, очевидною є потреба у винайденні шляхів оптимізації зовнішньоторговельних потоків між державами та відновлення повної роботи ланцюгів постачання продукції в умовах високої невизначеності, зумовленої коронакризою.

В роботі на підставі аналізу індикаторів інтенсивності глобального розвитку визначено та систематизовано відмітні ознаки рецесії COVID-19 як безпрецедентної за масштабом поширення та впливу на світову економіку фази спаду ділової активності. Обґрунтовано високу ймовірність настання довгострокових негативних наслідків сучасної глобальної рецесії для світової економіки, що зумовлює необхідність винайдення шляхів швидкого відновлення та оптимізації торговельно-економічної співпраці держав за кризових умов. Запропоновано методичний підхід до визначення пріоритетів зовнішньоторговельного співробітництва, який базується на аналізі динаміки абсолютних та відносних показників результативності зовнішньої торгівлі держави з певною країною (групою країн). Досліджено актуальні ризики розвитку економіки України та обґрунтовано, що у середньостроковій перспективі слід очікувати скорочення обсягів зовнішньої торгівлі держави через негативний вплив загроз як епідеміологічного, так й геополітичного характеру. На підставі аналізу динаміки зовнішньої торгівлі України з окремими групами країн визначено пріоритети зовнішньоторговельного співробітництва держави, до яких віднесено розвиток торговельних відносин з країнами Європи, Азії, Америки на підставі укладання / імплементації преференційних угод та спрощення нормативної бази у сфері двостороннього торговельно-економічного співробітництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Tentative Stabilization, Sluggish Recovery? URL: https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/01/20/weo-update-january2020?fbclid=IwAR3HKzp6OProIjQ79n5oipMkuFsvB31shxN-6uWmlfb7cv_23wcJBHuBs4I
2. A Crisis Like No Other, An Uncertain Recovery. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/06/24/WEOUpdateJune2020>
3. World Development Indicators. URL: <https://data.worldbank.org/indicator>
4. World Economic Outlook Database. Report for Selected Countries and Subjects: October 2020. – URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2020/October/weo-report?c>
5. The Global Economic Outlook During the COVID-19 Pandemic: A Changed World. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2020/06/08/the-global-economic-outlook-during-the-covid-19-pandemic-a-changed-world>
6. Долбнева Д.В. Вплив COVID-19 на економіку країн світу. *Проблеми економіки*. 2020. № 1(43). С. 20-26.
7. Кулицький С. Проблеми розвитку економіки України, обумовлені пандемією коронавірусу COVID-19 у світі, та пошук шляхів їх розв'язання. *Україна: події, факти, коментарі*. 2020. № 9. С. 47–53. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/ukraine/2020/ukr9.pdf>.
8. Заха Д., Мовчан В., Кравчук В., Кірхнер Р., Полушкін Г. Економічний вплив пандемії COVID-19 на Україну. 2020. URL: https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2020/05/GET_UKR_PS_01_2020_ua.pdf
9. Україна: вплив COVID-19 на економіку і суспільство. Консенсус-прогноз. 2020. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/documents/consensus-report>.
10. Balcilar M. COVID-19 Recession: The Global Economy in Crises. URL: https://www.researchgate.net/publication/346330005_COVID-19_Recession_The_Global_Economy_in_Crises

11. Ozili P., Arun T. Spillover of COVID-19: impact on the Global Economy. *SSRN Electronic Journal*. March 2020. URL: https://www.researchgate.net/publication/340236487_Spillover_of_COVID-19_impact_on_the_Global_Economy
12. Impact of the COVID-19 pandemic on trade and development: transitioning to a new normal. URL: <https://unctad.org/webflyer/impact-covid-19-pandemic-trade-and-development-transitioning-new-normal>
13. COVID-19 and World Trade. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/covid19_e/covid19_e.htm
14. The Economy in the Time of COVID-19. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/33555/9781464815706.pdf?sequence=10&isAllowed=y>
15. Economic Policy Uncertainty Index. URL: <https://www.policyuncertainty.com/>
16. WTO Trade Barometers. URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wtoi_e.htm
17. Statistics on Merchandise Trade. URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/merch_trade_stat_e.htm
18. Latest Trade Trends. URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/latest_trends_e.htm
19. **ЗОВНІШНЬО-ТОРГОВЕЛЬНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО** Зовнішньоторговельна інтеграція України в умовах поглиблення міждержавних конфліктів. *Проблеми економіки*. 2020. № 1 (43). С. 27-35.
20. Зовнішня торгівля України: три місяці пандемії. 2020. URL: <http://www.ier.com.ua/ua/publications/articles?pid=6414>
21. Зовнішня торгівля України товарами у січні-жовтні 2020 року. Державна служба статистики. Експрес-випуск. 2020. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2020/12/152.pdf>
22. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

- 23 **ЗОВНІШНЬО-
ТОРГОВЕЛЬНЕ
СПІВРОБІТНИЦТВО** Перспективи національного бізнесу в умовах пандемії коронавірусу. *Геоeкономічні та політико-правові виклики структурної перебудови міжнародних зв'язків України* : матеріали IV Всеукр. студ. наук.-практ. конф. (Київ, 28 квітня 2020 р.). Київ, 2020. С. 20–24.
- 24 **ЗОВНІШНЬО-
ТОРГОВЕЛЬНЕ
СПІВРОБІТНИЦТВО** Правове регулювання зовнішніх зносин України та США у торговельній сфері. *Геоeкономічні та політико-правові виклики структурної перебудови міжнародних зв'язків України* : матеріали IV Всеукр. студ. наук.-практ. конф. (Київ, 28 квітня 2020 р.). Київ, 2020. С. 723–726.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Оцінка експертами зовнішніх ризиків розвитку економіки України у 2020-2024 рр. відповідно до консенсус-прогнозу Мінекономіки та UNICEF

Зовнішні ризики (явища)	2020 рік			2021 рік			2022 рік			2023 рік			2024 рік		
	Інтегральна оцінка	Вірогідність реалізації	Вплив на економіку	Інтегральна оцінка	Вірогідність реалізації	Вплив на економіку	Інтегральна оцінка	Вірогідність реалізації	Вплив на економіку	Інтегральна оцінка	Вірогідність реалізації	Вплив на економіку	Інтегральна оцінка	Вірогідність реалізації	Вплив на економіку
Нова світова криза (внаслідок руйнування усталених виробничих зв'язків, банкрутства ряду промислових підприємств у світі)	11	3	3	7	2	3	4	1	2	3	1	2	3	1	2
Виникнення інших хвиль пандемії COVID-19 у світі	10	3	3	8	3	3	4	2	2	3	1	2	3	1	2
Дефіцит зовнішнього фінансування та звуження можливостей доступу до міжнародних ринків капіталу	10	3	3	9	3	3	5	2	2	5	2	2	4	2	2
Посилення гібридних загроз національній безпеці України, у т.ч. активне військове протистояння на сході країни	9	3	3	8	3	3	8	3	3	7	2	3	5	2	2
Вихід нерезидентів із ОВДП	9	3	3	9	3	3	5	2	2	5	2	2	5	2	2
Неотримання запланованого фінансування від МВФ	6	2	3	7	3	3	5	2	2	4	2	2	4	2	2
Впровадження нових торговельних бар'єрів для вітчизняного експорту з боку інших країн	5	2	2	5	2	2	3	2	2	3	2	2	3	2	1
Запуск в експлуатацію трубопроводів Північний потік 2 та Турецький потік	3	1	2	6	2	2	6	2	2	5	2	2	4	2	2
Суттєве зростання цін на світових енергетичних ринках	3	1	2	4	2	2	4	2	2	4	2	2	4	2	2

Джерело: [9].

Додаток Б

Таблиця Б.1

**Динаміка географічної структури зовнішньої торгівлі України товарами з
групами країн у 2005-2020 рр., млн. дол.**

Рік	Усього	Країни СНД	Європа	Азія	Африка	Америка	Австралія і Океанія
Експорт							
2005	34228,2	10531,1	10881,4	8576,9	2393,9	1831,2	13,7
2006	38365,3	12351,1	12625,5	8446,2	2373,7	2550,9	17,9
2007	49236,4	18087,0	14773,8	10881,6	2792,0	2686,3	15,7
2008	66896,5	23166,3	19732,8	15887,0	3902,4	4144,0	64,0
2009	39642,7	13472,9	10264,5	12131,7	2627,8	1124,2	21,6
2010	51332,7	18740,6	13829,6	13715,4	3018,7	2000,0	28,4
2011	68283,5	26177,0	18442,4	17737,8	3344,2	2552,3	29,8
2012	68720,5	25318,6	17424,0	17681,1	5638,2	2607,7	50,9
2013	63252,9	22077,3	17064,2	16813,0	5094,7	2163,6	40,1
2014	53849,2	14882,3	17122,1	15350,9	5098,2	1372,2	23,5
2015	38035,8	7806,1	13248,3	12378,9	3803,3	785,6	13,6
2016	36236,5	6031,5	13790,1	11796,3	3865,1	735,2	18,3
2017	43113,1	6916,4	17901,9	12967,3	4047,7	1207,9	71,9
2018	47182,9	7025,2	20606,0	13756,1	4127,0	1620,0	48,6
2019	50651,9	6755,1	20752,3	16646,1	4971,5	1467,9	59,0
2020*	48013,4	5856,67	17182,90	19242,89	4345,09	1303,50	82,31
Імпорт							
2005	36135,8	16988,3	12666,4	4685,5	426,2	1265,5	103,9
2006	45038,0	20112,3	16804,2	6143,7	413,0	1465,3	99,5
2007	60617,3	25469,3	23048,9	9042,2	673,1	2255,4	128,4
2008	85533,9	33377,8	30477,0	15497,7	1559,1	4190,6	431,7
2009	45429,9	19692,6	16233,8	6538,6	617,6	2197,9	149,4
2010	60740,4	26697,4	20004,5	10023,3	874,4	2879,4	261,4
2011	82606,7	37212,4	27065,9	13279,9	940,6	3913,9	194,0
2012	84701,0	34497,2	27569,6	17140,5	851,3	4446,7	195,7
2013	76928,5	27941,6	28566,2	15237,3	749,8	4339,9	93,7
2014	54391,8	17276,9	22383,0	10848,3	679,9	3021,5	182,2
2015	37494,5	10485,5	16665,3	7235,8	601,7	2336,6	169,6
2016	39225,4	8565,4	18470,2	8920,5	553,9	2594,8	120,6
2017	49565,7	11477,9	22922,4	10679,4	719,0	3615,6	151,4
2018	57135	13209,1	25370,8	13617,3	757,9	4110,6	69,3
2019	60800,2	11877,9	26194,1	17394,5	819,2	4397,7	116,8
2020*	52554,27	7613,73	22710,28	16994,43	781,52	4388,90	65,41
Зовнішньоторговельний обіг							
2005	70364,0	27519,4	23547,8	13262,4	2820,1	3096,7	117,6
2006	83403,3	32463,4	29429,7	14589,9	2786,7	4016,2	117,4
2007	109853,7	43556,3	37822,7	19923,8	3465,1	4941,7	144,1
2008	152430,4	56544,1	50209,8	31384,7	5461,5	8334,6	495,7
2009	85072,6	33165,5	26498,3	18670,3	3245,4	3322,1	171,0
2010	112073,1	45438,0	33834,1	23738,7	3893,1	4879,4	289,8
2011	150890,2	63389,4	45508,3	31017,7	4284,8	6466,2	223,8
2012	153421,5	59815,8	44993,6	34821,6	6489,5	7054,4	246,6
2013	140181,4	50018,9	45630,4	32050,3	5844,5	6503,5	133,8
2014	108241,0	32159,2	39505,1	26199,2	5778,1	4393,7	205,7
2015	75530,3	18291,6	29913,6	19614,7	4405,0	3122,2	183,2
2016	75461,9	14596,9	32260,3	20716,8	4419,0	3330,0	138,9
2017	92678,8	18394,3	40824,3	23646,7	4766,7	4823,5	223,3
2018	104317,9	20234,3	45976,8	27373,4	4884,9	5730,6	117,9
2019	111452,1	18633,0	46946,4	34040,6	5790,7	5865,6	175,8
2020	100567,6	13470,4	39893,2	36237,3	5126,6	5692,4	147,7

* розраховано автором за умови збереження тенденції I півріччя 2020 року.

Джерело: складено на підставі [22].

**Динаміка географічної структури зовнішньої торгівлі України товарами з
групами країн у 2005-2020 рр., % від загального обсягу**

Рік	Усього	Країни СНД	Європа	Азія	Африка	Америка	Австралія і Океанія
Експорт							
2005	100,00	30,77	31,79	25,06	6,99	5,35	0,04
2006	100,00	32,19	32,91	22,02	6,19	6,65	0,05
2007	100,00	36,74	30,01	22,10	5,67	5,46	0,03
2008	100,00	34,63	29,50	23,75	5,83	6,19	0,10
2009	100,00	33,99	25,89	30,60	6,63	2,84	0,05
2010	100,00	36,51	26,94	26,72	5,88	3,90	0,06
2011	100,00	38,34	27,01	25,98	4,90	3,74	0,04
2012	100,00	36,84	25,35	25,73	8,20	3,79	0,07
2013	100,00	34,90	26,98	26,58	8,05	3,42	0,06
2014	100,00	27,64	31,80	28,51	9,47	2,55	0,04
2015	100,00	20,52	34,83	32,55	10,00	2,07	0,04
2016	100,00	16,64	38,06	32,55	10,67	2,03	0,05
2017	100,00	16,04	41,52	30,08	9,39	2,80	0,17
2018	100,00	14,89	43,67	29,15	8,75	3,43	0,10
2019	100,00	13,34	40,97	32,86	9,82	2,90	0,12
2020*	100,00	12,20	35,79	40,08	9,05	2,71	0,17
Імпорт							
2005	100,00	47,0	35,1	13,0	1,2	3,5	0,3
2006	100,00	44,7	37,3	13,6	0,9	3,3	0,2
2007	100,00	42,0	38,0	14,9	1,1	3,7	0,2
2008	100,00	39,0	35,6	18,1	1,8	4,9	0,5
2009	100,00	43,3	35,7	14,4	1,4	4,8	0,3
2010	100,00	44,0	32,9	16,5	1,4	4,7	0,4
2011	100,00	45,0	32,8	16,1	1,1	4,7	0,2
2012	100,00	40,7	32,5	20,2	1,0	5,2	0,2
2013	100,00	36,3	37,1	19,8	1,0	5,6	0,1
2014	100,00	31,8	41,2	19,9	1,3	5,6	0,3
2015	100,00	28,0	44,4	19,3	1,6	6,2	0,5
2016	100,00	21,8	47,1	22,7	1,4	6,6	0,3
2017	100,00	23,2	46,2	21,5	1,5	7,3	0,3
2018	100,00	23,1	44,4	23,8	1,3	7,2	0,1
2019	100,00	19,5	43,1	28,6	1,3	7,2	0,2
2020*	100,00	14,5	43,3	32,3	1,4	8,4	0,1
Зовнішньоторговельний обіг							
2005	2005	100,00	39,11	33,47	18,85	4,01	4,40
2006	2006	100,00	38,92	35,29	17,49	3,34	4,82
2007	2007	100,00	39,65	34,43	18,14	3,15	4,50
2008	2008	100,00	37,10	32,94	20,59	3,58	5,47
2009	2009	100,00	38,98	31,15	21,95	3,81	3,91
2010	2010	100,00	40,54	30,19	21,18	3,47	4,35
2011	2011	100,00	42,01	30,16	20,56	2,84	4,29
2012	2012	100,00	38,99	29,33	22,70	4,23	4,60
2013	2013	100,00	35,68	32,55	22,86	4,17	4,64
2014	2014	100,00	29,71	36,50	24,20	5,34	4,06
2015	2015	100,00	24,22	39,60	25,97	5,83	4,13
2016	2016	100,00	19,34	42,75	27,45	5,86	4,41
2017	2017	100,00	19,85	44,05	25,51	5,14	5,20
2018	2018	100,00	19,40	44,07	26,24	4,68	5,49
2019	2019	100,00	16,72	42,12	30,54	5,20	5,26
2020	2020	100,00	13,39	39,67	36,03	5,10	5,66

* розраховано автором за умови збереження тенденції I півріччя 2020 року.

Джерело: складено на підставі [22].